

UDK 371.315.7:004.42:811.163.42'282.4(436):811.163.42–26

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno za tisak: 22. prosinca 2006.

Usvajanje priloga u inojezičnome hrvatskome

Maša Musulin i Željka Macan

U gramatikama hrvatskoga jezika i udžbenicima za učenje hrvatskoga kao stranoga jezika prilozi su zapostavljeni. Gramatički se opis zaustavlja na tvorbi i podjeli priloga prema značenju, a u gramatičkim se dijelovima udžbenika prilozi i ne pojavljuju, kao ni ostale vrste nepromjenjivih riječi. Budući da su vremenski i mjesni prilozi potrebni već u osnovnome sporazumijevanju na hrvatskome, za one koji ovladavaju hrvatskim nužno ih je prikladno opisati. U ovome se radu promatra uporaba priloga na drugoj početnoj razini znanja hrvatskoga (A2). Pokazuje se čestoća i točnost uporabe priloga u ovladavanju hrvatskim, te položaj priloga u samostalno proizvedenim rečenicama učenika hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, tj. inojezičnoga hrvatskoga.¹

1. Uvod

Susret polaznika i njihovih nastavnika s nepromjenjivim vrstama riječi jasno pokazuje koliko je zanemareno područje opisa hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, jednom riječju — inojezičnoga hrvatskoga (J2). Broj radova koji bi sustavno znanstveno i stručno proučavali inojezični hrvatski i inače je vrlo malen. Stoga su i prilozi su kao vrsta riječi slabo zastupljeni u jezičnim priručnicima za strance, gdje se ne obrađuju na gramatičkoj i sintaktičkoj razini, iako su važni u svakodnevnoj komunikaciji (npr. za snalaženje u prostoru, smještanje događanja u određeno vrijeme ili određivanje načina i količine). Stoga se u ovome istraživanju nakon kraćega pregleda pristupa priložima u osnovnim jezičnim priručnicima pokušalo utvrditi koliko strani govornici koji uče hrvatski rabe priloge u svome pismenome izražavanju. Građa su bili njihovi pisanih tekstovi o zadanoj temi. Usporedbom broja natuknica s brojem priloga i njihovom čestoćom u hrvatskome jeziku pokušalo

¹ Autorice zahvaljuju trima anonimnim recenzentima na vrlo korisnim primjedbama i prijedlozima koji su im pomogli u oblikovanju ovoga rada.

se zaključiti koje vrste priloga najprije usvajaju inojezični govornici, te kojim su priložima posve ovladali, a kojima nisu.

Potreba za usvajanjem priloga pojavljuje se već na samome početku učenja hrvatskoga kao J2, u prvome redu vremenskih (*kada, sada, danas, jučer, sutra...*) i mjesnih (*gdje, ovdje, tamo...*). Naime, uz sposobnost izražavanja same radnje, stanja i zbivanja važno je usvojiti i osnovne načine izražavanja njihovih okolnosti. Inojezični učenici usvajaju mjesne i vremenske priloge kao osnovni vokabular, primjerice pitanjem *Gdje živiš?* Uvid u njihove pismene radove pokazao je da te najvažnije priloge često rabe, uglavnom točno, npr. *Sada moramo ići. Sutra idemo na more. Gdje plešeš? Kad možete početi raditi?*

2. Prilozi u hrvatskim priručnicima

Prilozi su slabo zastupljeni u hrvatskim gramatikama i rječnicima. Potrebno ih je temeljitije obraditi, kao i ostale nepromjenljive riječi, posebno njihove uloge ne samo za inojezične govornike, nego i za same izvorne govornike. Ni oni ne raspolažu literaturom koja bi u potpunosti potvrdila uloge priloga u organizaciji većih sintaktičkih cjelina. Na to upozorava i I. Pranjković (2002) u članku *Riječi svižu vrsta*. On priloge zbog njihove izrazite polifunktionalnosti opisuje kao riječi koje su *u manje ili više tijesnim relacijama s doslovce svim vrstama riječi*. Naime, *sve su druge vrste riječi podložne nekom vidu "adverbijalizacije"...* (str. 22–27).

2.1. Prilozi u hrvatskim gramatikama

Pristup priložima u hrvatskim se gramatika razlikuje i po veličini prostora koje im autori daju i obilježjima koja se spominju ili opisuju. Kao što je vidljivo i iz naslova ili podnaslova pojedine gramatike, a naročito iz sadržaja i pristupa, one su bar donekle namijenjene različitoj publici, no svakako izvornim govornicima. Stoga bi se većina gramatika mogla naći na popisu literature za učenje hrvatskog kao stranoga jezika tek na srednjim ili višim stupnjevima. No neke su od njih korisne i učiteljima inojezičnoga hrvatskoga.

U *Hrvatskoj gramatici* E. Barić i sur. (1995: 273–277) prilozi se opisuju u poglavlju *Morfologija* na četiri stranice. Svrstani su prema značenju, tj. onome što njima biva izrečeno — okolnostima, stupnju osobine i neodbrojenoj količini. Govori se i o njihovu stupnjevanju, porijeklu, složenosti i daju napomene o naglasku.

U *Priručnoj gramatici* D. Raguž (1997: 265–277) posvećuje priložima nešto više prostora, dvanaest stranica. Najveću pažnju pridaje zamjениčkim priložima, osobitoj skupini koja pokazuje mjesto, vrijeme, način i količinu,

a razlikuju se od pridjevskih i ostalih, koji imaju ta i druga značenja. Autor daje i vrlo korisne napomene o uporabi pojedinih priloga koje mogu biti od velike koristi u poučavanju inojezičnih govornika, najviše učiteljima.

S. Ham u *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* (2002) priložima posvećuje tri stranice (95–7). Dijeli ih na mjesne, vremenske, načinske, uzročne i količinske. Dio o priložima mogao bi biti prikladan za inojezične govornike koji već razumiju hrvatski jer je jezik kojim se prilozi objašnjavaju vrlo jednostavan, tekst je pregledan i daje jednostavne primjere.

U *Gramatici hrvatskoga jezika, priručniku za osnovno jezično obrazovanje*, autori S. Težak i S. Babić (2004) priložima posvećuju također četiri stranice u dijelu o morfologiji (157–161) i stranicu u dijelu o sintaksi (315–316), gdje se pokazuje i njihova značenjska uloga. Govori se o mjesnim, vremenskim, načinskim, količinskim, uzročnim i namjernim, odnosno posljedičnim priložima. Zbog preglednosti i velikoga broja primjera dio o priložima mogao bi biti prikladan za govornike srednje razine.

U najnovijoj gramatici čiji su autori J. Silić i I. Pranjković (2005) — *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i viša učilišta* — prilozi se najviše spominju, na tridesetak stranica (odnosno mjesta) u dva poglavlja (o morfologiji i sintaksi). Određuju se kao suznačne riječi koje mogu zauzimati položaj samostalnih ili nesamostalnih rečeničnih članova (str. 184), izražavaju okolnosti ostvarivanja radnje, stanje ili zbivanja glagola: mjesto, vrijeme, način, uzrok, uvjet, namjera. Posebno su objašnjeni i glagolski prilozi kao *mješanci između glagola i priloga* (str. 198), čije značenje odgovara značenju vremenske surečenice, ali im mogu biti pridružene i druge značenjske nijanse. Osim glavne sintaktičke službe (priložna oznaka), spominju se i kopolativni predikat, nesročni atribut, rečenični prilozi, kao modifikatori (npr. *srećom, naravno, istina*) ili tekstni veznici, konektori (npr. *međutim, zato, štoviše*), koji se često zbog svoje modifikatorske uloge pribrajaju česticama (str. 242). Neki prilozi mogu biti upravljačke riječi, npr. *najbolje od svih* (str. 264), rezultat pridruživanja u kojemu prilog ima ulogu zavisnoga tagmema, npr. *skrenuti lijevo* (str. 266) ili vezanoga glavnoga tagmema, npr. *mnogo ljudi* (str. 296). Pokazuje se da prilozi u ulozi zavisnoga tagmema koji označuju kvalitetu (rjeđe i kvantitetu) radnje u neobilježenome redu riječi dolaze ispred glagola, npr. *lako shvaćati, brzo se izgubiti, grubo prekinuti*, dok ostali dolaze iza glagola, npr. *tumarati okolo, prići zdesna, sresti se popodne* (str. 274–275). Gramatika bi mogla poslužiti naprednijim učenicima hrvatskoga, posebno lingvistički orijentiranima.

2.2. Prilozi u hrvatskim rječnicima

Dva suvremena hrvatska jednojezična rječnika opisuju priloge njihovim blisko značnicama ili parafrazirajući ih. Npr. za prilog *dosta* Anićevo (1998)

rječnik donosi: “onoliko koliko dostaje/prilično”, a za *tako* “na takav način”. Drugi pak rječnik, koji su uredili J. Šonje i A. Nakić (2000), *dosta* tumači kao 1) dovoljno i 2) prilično, a *tako*: 1) na isti način (*i ja mislim ~*); 2) u velikoj mjeri, količini; jako; vrlo (*~ je dobar*); 3) za pojačavanje iskaza; 4) u odgovoru na pitanje *kako?*. U tome je rječniku za riječ *puno* navedeno samo: *pril* u velikoj količini, u velikom broju; mnogo: *~ pije*. Jednako je navedeno i za *mного*: *pril* u velikoj količini, u velikom broju; *puno*: *krumpira, ~ zla*. Budući da takvi opisi ne mogu pomoći stranomu govorniku da razluči u kojem je kontekstu preporučljivo upotrijebiti koji prilog, za opis značenja toga tipa trebalo bi izgraditi poseban meta Jezik. To znači da bi odrednica “... trebala obuhvatiti ‘seme’ način + ‘egocentričnost’ (tj. relacija prema prvome licu, prema osobi koja govori) + deiktičnost i/ili mogućnost kataforizacije odnosno anaforizacije, a možda i još ponešto” (Pranjčević 2002: 22). U ponekim natuknicama u navedenim bi opširnijim objašnjenjima donekle mogli izvući uporabne vrijednosti samo poučavatelji. Npr. Anić navodi za prilog *puno*: 1. u velikoj količini, u velikom broju, mnogo (ovdje ima *~ ljudi, imam ~ briga*) 2. previše (*to mi je ~*) opr.: premalo <> to je *~* a. to je velika količina b. to je previše c. to je skupo, previše skupo; *~ lijepo/lijep, ~ dobro/dobar reg. žarg. v. vrlo lijepo, jako lijepo općejez.*; uz komparativ (*~ bolji / ~ bolje, ~ ljepši* itd. *razg* = mnogo bolji/bolje, mnogo ljepši).

2.3. Prilozi u udžbenicima inojezičnoga hrvatskoga

Udžbenici namijenjeni učenju inojezičnoga hrvatskoga posebno se ne bave priložima. Uglavnom ne opisuju priloge kao posebnu vrstu riječi, već očito očekuju da ih strani polaznici usvajaju uglavnom putem leksika. Obrada priloga kao vrste riječi, njihovo značenje, podjela, služba u rečenici i komparacija prepuštena je predavaču. U gramatičkim vježbenicama također ne postoje zadaci kojima bi se utvrđivale uloge priloga u rečenici, njihovi morfološki oblici kao ni semantički opisi. Jednako je i s drugim nepromjenjivim vrstama riječi — česticama i veznicima, dok su prijedlozi nešto zastupljeniji jer o njima ovisi uloga i pravilna uporaba padeža.

Udžbenik *J. Barešić (2002)* navodi priloge kao gramatički sadržaj u prvoj lekciji (prilozi vremena, načina, uzroka, količine i komparacija priloga), ali sadrži samo zadatak u kojem treba ispisati priloge iz pjesme Tina Ujevića *Notturmo*. U udžbeniku *Učimo hrvatski 1* (Kosovac i Lukić 2004) vremenski se prilozi pojavljuju u petoj lekciji i usvajaju se ne kao vrsta riječi, već prema svojoj ulozi u rečenici, odnosno kao priložne oznake vremena (*uvijek, često, katkad, rijetko, nikad, obično, ponekad*).

Udžbenik *Učimo hrvatski 3* (Kostrenčić, Kovačiček i Lukić 2002: 36, 38) u petoj lekciji predviđa ovladavanje odrednicom priloga, ponavljanje pitanja na koja odgovaraju uz navođenje nekoliko primjera. U istoj se lekciji

od gramatičkih sadržaja nalaze najčešće službe priloga u rečenici, tj. vrste priložne oznake i primjeri. Koliko će se pri obradi ovih nastavnih sadržaja ulaziti u širinu problematike o kojoj govorimo, prepušteno je predavaču. Na žalost, ne postoje ni objašnjenja ni vježbe kojima bi se otklonile najčešće pogreške u uporabi priloga u učenju hrvatskoga. Glagolski prilozi obrađeni su u udžbeniku *Učimo hrvatski 4* (Kostrenčić, Kovačiček i Lukić 2002: 16, 17, 32).

U udžbeniku M. Korom *Kroatisch für die Mittelstufe* prilozi se spominju tek kao priložni konektori, odnosno na sintaktičkoj razini (Korom 2005: 144). Budući da je to udžbenik za srednju razinu, vjerojatno se pretpostavlja da su prilozi kao vrsta riječi obrađeni i usvojeni na početnome stupnju učenja hrvatskoga.

3. Građa, pretpostavke i način provedbe analize

Građa za istraživanje bili su pisani tekstovi sa zadanom temom skupljeni tijekom četverotjednoga jezičnoga tečaja u Sveučilišnoj školi hrvatskoga jezika i kulture 2005. u Zagrebu. Ispitanici su bili strani govornici koji uče hrvatski jezik otprilike na razini znanja A2 (Zajednički referentni europski okvir — CEF 2001). Bilo ih je ukupno deset: po jedan govornik engleskoga, njemačkoga i švedskoga jezika, tri talijanskoga i četiri govornika francuskoga jezika. Ukupno je skupljeno šezdeset sastavaka, prosječno šest sastavaka po polazniku. Šezdeset polaznih tekstova dalo je građu od ukupno 492 rečenice u kojima je bilo 4478 pojavnica, što čini oko 75 pojavnica po sastavku (74,63). U prosjeku je po polazniku bilo pedesetak rečenica (49,2), odnosno oko 450 pojavnica (447,8). Pojavnice su računalno svedene na 2478 različenica, a prema njima su ručno određene natuknice (o nazivima natuknice, obličnice, različnice i pojavnice vidi npr. Jelaska 2005).

Željelo se vidjeti koja su značenjska obilježja (najčešćih) priloga koje rabe strani govornici, povećava li se broj priloga na višem stupnju učenja i kako, odgovaraju li čestotni odnosi priloga u hrvatskome kao J2 čestotnim odnosima hrvatskih priloga općenito (prema Čestotnomu rječniku), te kakva su odstupanja u uporabi priloga. Početne su pretpostavke bile da će učenici hrvatskoga najviše rabiti vremenske i mjesne priloge te da će se pojaviti morfološka odstupanja (provođenje infleksije) i sintaktička odstupanja (red riječi prema materinskomu jeziku). Prilozi su u analizi svrstani prema podjeli u *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur. 1995) jer podjela prema njihovoj sintaktičkoj funkciji (npr. u Pranjković 2002), nije bila predmet raščlambe u ovome radu.

4. Brojčani odnosi

Od ukupnoga broja od 4478 pojavnica u tekstovima je 299 pojavnica pripadalo priložima. U ukupnome zbroju to iznosi oko 7% (točnije: 6,68%). U građi je bilo ukupno 1934 natuknica, od toga priložnih 67 natuknica. To je u ukupnome zbroju oko 4% (točnije: 3,46%). Usporedbe radi, u sastavcima je bilo 1200 imeničkih pojavnica (26,8%), od čega 840 natuknica (43,43%). To znači da je priložnih pojavnica bilo oko 4 puta manje od imeničkih, ali je priložnih natuknica bilo čak 12,5 puta manje nego imeničkih. Prosječno je svaki polaznik rabio tridesetak priloga, od toga oko sedam različitih, te sto i dvadeset imenica, od toga osamdeset i četiri različite. Drugim riječima, prosječno je svaki polaznik rabio 84 imenice koje je ponavljao samo 1,4 puta i oko 7 priloga koje je ponavljao čak 4,48 puta. U građi je vidljivo da su prilozima važna vrsta riječi — pojavljivali su se baš u svim sastavcima.

Iz građe izdvojene natuknice priloga podijeljene su u tablici 1 po značenju i učestalosti. Pokazalo se da se svi rabljeni prilozima mogu svrstati u četiri značenjske skupine: mjesto, vrijeme, način i količina — nije bilo ostalih priloga, npr. uzročnih (*zato, stoga...*), posljednjih (*uzalud...*). U zagradi je navedena učestalost pojavljivanja pojedinih priloga u hrvatskome jeziku prema Hrvatskome čestotnome rječniku (Moguš, Bratanić, Tadić 1999), skraćeno nazvanome Čestotnik.

Iako je Čestotnik napravljen prema drugačijoj pisanoj građi, neusporedivo većoj — milijunskoj građi različitih tiskanih tekstova izvornih govornika, to je bila jedina dostupna cjelovito obrađena građa prema kojoj su se mogli usporediti čestotni odnosi sakupljenih priloga. U građi za ovo istraživanje (oko 4500 pojavnica) neki se prilozima pojavljuju češće nego u pisanoj građi hrvatskoga materinskoga jezika u Čestotniku, skupljenoj od 1 000 000 pojavnica, dakle oko 222 puta većoj. Primjerice, *puno* se pojavio neobično često u zapravo malome korpusu (57 puta, tj. 1,27%), nasuprot Čestotniku, gdje je zabilježeno deset pojavnica manje (47 puta, tj. 0,0047%). Iako je uzorak vjerojatno premalen da bi se odnosi mogli uspoređivati, samo je nekoliko priloga brojčano u sličnu odnosu prema ukupnoj građi: *daleko, onda, danas, opet, brzo, toliko*. U odnosu na opću pojavnost prema Čestotniku, u građi prikupljenoj za ovo istraživanje pojavljuju se neki od najčešćih hrvatskih priloga, poput *tako, više, onda, gdje, dobro, malo, tu, uvijek, sada, prije, danas, opet, daleko* (među prvih dvadesetak najčešćih priloga), ali ne svi, npr. nema priloga *kao, kako, samo, još, već, možda, ipak*.

Mjesni prilozi			Vremenski prilozi			Načinski prilozi			Količinski prilozi		
gdje	9	(1032)	sada	9	(841)	dobro	18	(1012)	puno	57	(47)
tamo	8	(432)	kada	9	(712)	zajedno	9	(180)	jako	34	(153)
ovdje	4	(510)	dugo	9	(337)	tako	7	(2650)	vrlo	27	(558)
desno	4	(73)	navečer	8	(19)	teško	4	(290)	mnogo	11	(555)
lijevo	3	(69)	uvijek	7	(867)	brzo	2	(316)	malo	9	(975)
daleko	3	(654)	često	7	(418)	sigurno	2	(226)	dosta	6	(237)
ravno	2	(47)	onda	6	(1170)	isto	2	(179)	više	5	(1968)
tu	1	(930)	rano	6	(104)	obično	2	(160)	previše	4	(106)
gore	1	(438)	uskoro	6	(51)	zanimljivo	2	(25)	najviše	3	–
dolje	1	(94)	ponekad	5	(74)	rado	1	(105)	ponajviše	1	–
odakle	1	(77)	danas	4	(731)	vjerojatno	1	(84)	koliko	3	(417)
			opet	3	(703)	normalno	1	(41)	toliko	2	(307)
			kasno	3	(239)	prirodno	1	(27)			
			jučer	3	(121)	javno	1	(25)			
			ujutro	3	(56)	grozno	1	(19)			
			prije	1	(722)	samostalno	1	(12)			
			tada	1	(327)	važno	1	(17)			
			ponovo	1	(144)	izvrsno	1	(11)			
			davno	1	(115)	razočarano	1	(10)			
			katkad	1	(44)	zdravo	1	(7)			
			rijetko	1	(52)	zabavno	1	(1)			
			ljeti	1	(28)						
			predugo	1	(11)						
<i>Ukupno:</i>											
natuknice	11			23			21			12	
pojavnice	37			95			60			162	

Tablica 1: Natuknice i pojavnice priloga u građi

Zanimljivo je primijetiti da su i broj i postotak priložnih pojava u prikupljenoj građi usporedivi s postotkom priložnih natuknica u dva uzorka napravljena prema Čestotniku. Uzorak A čini 2000 najčešćih riječi, a uzorak B 4000 najčešćih riječi u hrvatskome (Cvikić 2000) — u oba su građa natuknice. Uzorak prikupljenih priloga u sastavcima brojem je pojava sličan natuknicama uzorka B: 7,07% priložnih pojava prema 8,08% priložnih natuknica. No broj priložnih natuknica u istraživanome je uzorku više nego dvostruko manji: 3,46% priložnih natuknica prema 8,08% u uzorku B. Prema broju rabljenih priloga u sastavcima ispitanika čini se da ovladavanje priložima zaostaje za ovladavanjem imenicama, iako je i postotak imeničkih natuknica u dva navedena uzorka nešto veći (oko 9%) nego u istraženome uzorku: 47,2% prema 43,43%.

U četiri je značenjske skupine među natuknicama priloga bilo: 23 vremenskih, 21 načinskih, 12 količinskih i 11 mjesnih. Među pojavnica ih je bilo: 95 vremenskih, 60 načinskih, 162 količinskih i 37 mjesnih.

Od uporabljenih priloga brojčano općenito odskaču količinski prilozi. Ostale se tri skupine priloga prosječno ponavljaju oko 3 do 4 puta, dok se količinski prosječno ponavljaju 13,5 puta. Količinski je pojava gotovo dvostruko više od vremenskih, a četiri puta više od mjesnih. Posebno se ističu tri najčešća količinska priloga: *puno* (57), *jako* (34) i *vrlo* (27). Iza

njih slijedi načinski *dobro* (18), a ostali se prate, nizom od 11 do 1. Pojedinačnih je ukupno 25 (37,3%). Ako se pribroje i prilozi koji se pojavljuju samo dva puta, rijetko je rabljenih priloga 32 (47,8%).

4.1. Količinski prilozi

Kako su količinski prilozi općenito najčešći u radovima stranih polaznika, očito je polaznicima bili važno istaknuti stupanj osobine, obilježja, jakosti radnje i neodbrojene količine (uz imenice ili imeničke zamjenice). Naročito je važno bilo posljednje, primjeri su navedeni u (1), jer je to značenje najčešćega priloga: *puno*. U toj skupini dominiraju i prilozi *vrlo* i *jako*, ostali su: *malo*, *dosta*, pa *više* i njegove izvedenice, te *koliko* i *toliko*.

- (1) a) Sada ima puno Francuza u Hrvatskoj jer ima puno reklama za Hrvatsku i puno ljudi znaju da Hrvatska je vrlo lijepa.
 b) Moji roditelji su u mirovini, ali vrlo rade (puno/jako/mnogo).
 c) Onda naš stan neće biti vrlo (jako/puno) ugodan.
 d) Moja sestra nije vrlo visoka.
 e) Moj je brat malo mlađi.

Od priloga koji izriču jakost radnje (uz glagole) najčešće se rabi *puno*, *mnogo*, *malo*, *više*, *previše*, a nešto rjeđe *jako*.

- (2) a) Malo govorim, a mnogo radim svaki dan.
 b) Ja te volim više od zlata.
 c) Vrlo (jako/mnogo/puno) volim putovati, nije važno kamo.
 d) ... ova osoba je previše pila alkohol.

Većina je količinskih priloga pridjevskoga podrijetla (*jako*, *malo*...), samo ih je nekoliko drugačijega podrijetla (*dosta*, zamjениčki *koliko*, *toliko*).

4.2. Vremenski prilozi

Nakon količinskih, u radovima stranih polaznika najzastupljeniji su vremenski prilozi, od kojih: *sada*, *kada*, *dugo*, potom *navečer*, pa *uvijek*, *često*, pa *onda*, *rano*, *uskoro*, *ponekad*, *danas*, *jučer*, *ujutro*, *opet*, *kasno*...

- (3) a) Sada mu je najvažnija stvar u životu motocikl.
 b) Danas vrijeme je vrlo sunčano.
 c) Ponekad ide u Hrvatsku u posjet roditeljima.
 d) Jučer sam bio u Hrvatskom narodnom kazalištu.

Samo je nekoliko vremenskih priloga zamjениčkoga (*sada*, *kada*...) ili pridjevskoga podrijetla (*dugo*, *rano*, *kasno*, *često*...), većinom su drugačijega podrijetla.

4.3. Mjesni prilozi

Mjesni se prilozi rabe kada je potrebno objasniti put kretanja ili se orijentirati u prostoru. Vjerojatno su oni među prvim hrvatskim riječima koje stranci susreću, npr. kao odgovori na pitanja *Gdje si bio?*, *Kamo ideš?* *Što radiš ovdje?* itd. Tada se često pojavljuju prilozi *tu* i *tamo*, *ovdje*, *gore* i *dolje*, *lijevo* i *desno* itd. U sastavcima su mjesne priloge stranci pravilno rabili.

- (4) Moj je otac živio tamo kada je imao deset godina.
Skrenite desno i prvi put lijevo u Tomićevu ulicu.
U Mesničkoj idete uvijek ravno do male kapele.

Većina je mjesnih priloga zamjeničkoga podrijetla (*gdje*, *tamo*, *ovdje*, *tu*, *odakle*), samo su dva pridjevskoga (*daleko*, *ravno*), četiri drugačijega (*desno*, *lijevo*, *gore*, *dolje*).

4.4. Načinski prilozi

Načinski su prilozi uz vremenske natuknički zastupljeniji, poslije količinskih su i najčešći, no brojnijih je samo nekoliko: *dobro* (često i kao zamjena za popularni *OK*), i to uz glagole *biti*, *govoriti*, *misлити* i *raditi*, prilog *zajedno* uz glagole *ići*, *govoriti*, *živjeti*. Ta su dva načinska priloga uz prilog *tako* (prema Čestotniku najčešći od načinskih) stranci najviše rabili.

- (5) Ne govorim dobro, moje poznavanje hrvatskog jezika nije izvrsno.
Mi ne živimo zajedno i imamo probleme...

Gotovo su svi načinski prilozi pridjevskoga podrijetla (*dobro*, *teško*, *brzo*).

5. Odstupanja u uporabi pojedinih vrsta priloga

Može se općenito reći da se strani polaznici u istraživanim pisanim radovima uspješno služe gotovo svim vrstama priloga, osim onih kod koji se uporaba bliskoznačnica prilično razlikuje. Drugim riječima, bolje vladaju značenjem, nego uporabom priloga. Prilozi su, naime, izrazito polifunkcionalne riječi koje u rečenici mogu doći ne samo uz glagole, nego i uz pridjeve i imenice, a mogu se odnositi i na čitavu rečenicu.

5.1. Nerazgraničenost količinskih priloga

Najveći su problem pri uporabi priloga bliskoznačni prilozi: *isto* — *jednako*, *opet* — *ponovno*, *vrlo* — *jako* — *puno* — *mnogo*. Budući da je

navedenim priložima značenje jednako, ili se preklapa bar u jednome dijelu semantičkoga polja, učenici ih hrvatskoga očito doživljavaju kao istoznačnice ili ne znaju točno razgraničiti njihovu uporabu. Neke rečenice (poput 1.b, 1c. i 2.c.) pokazuju da polaznici često nemaju osviještenu uporabnu razliku između ovih blisko značnica, npr. *Vrlo (jako/mnogo/puno) volim putovati / Moji roditelji vrlo rade (puno/jako/mnogo)*. Naime, prilozi u njima nisu jednostavno zamjenjivi, već norma propisuje pravilnu uporabu i razgraničenje, npr. *Moja sestra nije vrlo visoka*. Očito su učenici djelomično ovladali navedenim priložima, osobito priložima *puno*, *mnogo*, *jako* i *vrlo*.

Naime, norma ima različita pravila za uporabu navedenih priloga (Raguž 1997: 273). *Veoma* i *vrlo* ne postoje kao samostalni prilozi, već modificiraju druge odredbe. Ne mogu se rabiti uz negaciju, osim kada se negira nečiji iskaz.

Jako i *dosta* (za razliku od *veoma* i *vrlo*) stoje i samostalno, pa mogu stajati i uz glagole (*veoma* i *vrlo* obično ne mogu, osim u razgovornome jeziku) kao i *puno*, *mnogo*, *malo*. Prilozi *mnogo*, *malo*, *puno*, *dosta* određuju neodređenu količinu čega i dolaze uz imenice u genitivu.

Najviše se ograničenja odnosi na stupnjevanje. Uz pozitiv, osim *veoma* i *vrlo*, dolaze i prilozi *jako* i *dosta*, no ni jedni ni drugi ne dolaze uz komparativ. Uz njih dolaze prilozi slična značenja: *puno*, *mnogo* (koji pak ne dolaze uz pozitive — osim regionalno). Uz superlative ne dolaze ni *veoma/vrlo* ni *puno/mnogo*. Dakle, potpuno stupnjevanje s tim modifikatorima izgledalo bi kao u (6).

- (6) *vrlo/veoma* dobro
puno/mnogo bolje
daleko najbolje

5.2. Razlaganje priloga

Katkada učenici razlažu riječi na otprije poznate leksičke cjeline, tj. svode ih na riječi ili njihove dijelove koje poznaju. To se događa uglavnom kod priloga nastalih spajanjem prijedloga i imeničkih oblika ili priloga, kao u (7).

- (7) a) Otjedno, kralj dođe i reče...
 b) Na večeras idemo u restoran, a onda u disko.
 c) Ujutra idem na nastavu.

Vjerojatno se u primjeru a) slušno *odjednom* poistovjetilo s *tjedno* kojemu se dodao predmetak *od* u inačici *ot*. U primjeru b) navečer se razložilo na poznati prijedlog *na* i prilog *večeras*. Primjer c) nije jasan, možda je razložen na množinu imenice *jutro*, možda jednostavno fonološki oblik nije posve usvojen (npr. zbog prijenosa iz kojega dijalekta).

5.3. Zamjena s drugim vrstama riječi

Zbog problema pri tvorbi priloga te njihove sličnosti s pridjevima, prilozi se katkad rabe umjesto drugih vrsta riječi, najčešće pridjeva, kao u (8).

- (8) Ručak je bio dobar. (*dobar*)
Ručala sam malo kasni. (*kasno*)
Jučer je on bio dobar. (*dobro?*)

Takva odstupanja mogu utjecati i na sam prijenos obavijesti, dakle na samu komunikaciju, posebno u primjeru poput c) ako je poruka bila da je: *bio dobro*.

5.4. Prijenosna odstupanja

Iako nije uvijek jednostavno odrediti uzrok pojedinih odstupanja, čini se da prijenosnih odstupanja nema mnogo. Ona se uglavnom odnose na nekoliko slučajeva doslovnoga prijevoda iz materinskoga ili drugoga jezika kojim polaznici vladaju.

Jedan je pri izražavanju komparacije, npr. *To je vrlo lijep mali grad: više poznat je po snijegu nego planinama*, umj. *poznatiji*. Takva se vrsta odstupanja pojavljuje uglavnom kod govornika germanskih ili romanskih jezika u kojima se stupnjuje pomoću istovrijednice u hrvatskome *više* i pridjeva u pozitivu.

Drugi je slučaj prijenosnih odstupanja izražavanje količine, npr. *Vrlo vrlo volim ići u kino*. (*I like going to the movies very very much*.) Ponavljanje istoga priloga koje nije svojstveno hrvatskome pojavljuje se kod polaznika kojima je engleski materinski jezik ili njime vladaju.

Treći je slučaj mjesto u rečenici (i općenito red riječi u rečenici), npr. *Poslije, htjela sam biti stilist i crtala sam haljine za lutke*, umjesto *Poslije sam htjela...* (*Later, I wanted to become a stylist so I drew dresses for my dolls*.)

6. Zaključak

Analiza priloga u radovima učenika hrvatskoga jezika provedena je na tri razine: gramatičkoj, semantičkoj i čestotnoj.

Semantička raščlamba pokazala je da se u pisanim radovima polaznici služe četirima vrstama pridjeva: vremenskima (koji su najraznolikiji), i to pri prepričavanju događaja u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti; načinskima, količinskima, kojima se pokazuje osjećajna angažiranost (nije samo lijepo, već *jako* lijepo i sl.) i mjesnima.

Čestotna raščlamba pokazala je da su najzastupljeniji količinski prilozi, potom načinski, pa vremenski, a najmanje mjesni. Pokazalo se da se neki

prilozi češće rabe nego u istraženome pisanome korpusu izvornih hrvatskih govornika, poglavito prilog *puno*.

Gramatička raščlamba pokazala je da polaznici nisu uvijek svjesni da su prilozi nepromjenjiva vrsta riječi pa ih katkada miješaju s pridjevima ili razlažu na poznate leksičke cjeline. K tome nisu svjesni gramatičkih razgraničenja u uporabi priloga. Odstupanja u uporabi priloga pokazuju da ovladavanje priložima u inojezičnome hrvatskome nije jednostavno pa bi priloge trebalo poučavati. Same bi priloge trebalo jasnije opisati kako strani govornici ne bi i dalje griješili ne znajući zašto. Trebalo bi izraditi posebne vježbe za usvajanje priloga u nastavi, više im se posvetiti u udžbenicima hrvatskoga kao stranoga jezika, u kojima bi se razgraničila njihova uloga, uporaba i mjesto u rečenici.

Osim toga, potrebna su dalja sustavna znanstvena proučavanja kojima bi se bolje opisali prilozi, razgraničila uporaba bliskoznačnih priloga. Očita je i potreba za rječnicima prilagođenim inojezičnim govornicima hrvatskoga, s posebnim osvrtom na uporabu bliskoznačnica (npr. rječnici sinonima) te za provođenjem istraživanja kojima bi se unaprijedile spoznaje o sadržaju i uporabi ne samo priloga, nego i drugih nepromjenjivih vrsta riječi u hrvatskome jeziku.

7. Literatura

- Anić, V. (1998) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Barac-Kostrenčić, V. i sur. (1999) *Učimo hrvatski*, Zagreb: Školska knjiga i Centar za strane jezike Vodnikova.
- Barešić, J. (1993) *Dobro došli 1*, Zagreb: Škola za strane jezike Sova.
- Barešić, J. (2002) *Dobro došli 1–2*, Zagreb: Škola za strane jezike Sova.
- Barić, E. i sur. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Cesarec, M. i Čilaš, M. (2003) *Učimo hrvatski — čitanka*, Zagreb: FF press.
- Cvikić, L. (2000) *Zastupljenost vrsta riječi prema Hrvatskome čestotnome rječniku*, Zagreb: Filozofski fakultet (diplomski rad).
- Ham, S. (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Jelaska, Z. (2005) *Oblici hrvatskih riječi*, u Jelaska, Z. i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Korom, M. (2005) *Kroatisch für die Mittelstufe Lese und Übungstexte*, München: Verlag Otto Sagner.
- Kosovac, V. i Lukić, V. (2004) *Učimo hrvatski 1*, udžbenik s vježbenicom, Zagreb: Školska knjiga i Centar za strane jezike Vodnikova.

- Kostrenčić, V., Kovačiček, M. i Lukić, V. (2002) *Učimo hrvatski 3*, Zagreb: Centar za strane jezike d.d.
- Kostrenčić, V., Kovačiček, M. i Lukić, V. (2002) *Učimo hrvatski 4*, Zagreb: Centar za strane jezike d.d.
- Moguš M., Bratanić M., Tadić M. (1999) *Hrvatski čestotni rječnik*, Zagreb: Školska knjiga — Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pranjaković, I. (2002) *Hrvatska skladnja: Rasprave iz sintakse hrvatskoga jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, J. i Pranjaković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i viša učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Šonje, J. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Leksikografski zavod i Školska knjiga.
- Težak S. i Babić S. (2004) *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga

Acquisition of adverbs in Croatian as a second and foreign language

The subject of this paper is the acquisition of adverbs in Croatian as a second and foreign language. After a brief overview of modern Croatian grammars and course books for Croatian as a foreign language, the usage of adverbs in essays written by learners of Croatian will be analyzed. Adverbs are neglected in Croatian grammars and in manuals of Croatian as a foreign language. In most of the grammars, the description does not go beyond word formation and general division of adverbs according to their meaning. In grammatical parts of manuals, the Croatian adverbs are not even mentioned, as is the case with other unalterable categories of words. Temporal and local adverbs are necessary for basic conversation in the Croatian language, as well as some other semantic categories of adverbs. The written data is collected from students during a four-week course of Croatian at A2 level. It consists of 60 essays (492 sentences and 4,478 tokens) produced by 10 Croatian learners. Each learner used on average about 30 adverb tokens. Adverbs are grouped according to their meaning and frequency, which is compared to a general frequency list of Croatian adverbs. Students use only four categories by meaning: time (23 types), manner (21 types), quantity (12 types) and place (11 types). By the number of tokens quantity adverbs were the most frequent (162), followed by time (95), manner (60) and place (37). Most errors are found in the usage of adverbs (especially with synonyms) and to some extent in forms. Although it is not a surpr-

sing feature of the interlanguage of students, it seems that not many manual writers are aware that adverbs should be taught, although they morphologically do not inflect.

Ključne riječi: usvajanje hrvatskoga kao drugoga jezika, usvajanje gramatike, usvajanje rječnika, prilozi

Key words: acquisition of Croatian as L2, acquisition of grammar, vocabulary acquisition, adverbs